

УДК 336.7

Н. М. Шмиголь

доктор економічних наук, професор

О. В. Іващенко

кандидат економічних наук, доцент

К. І. Дяченко

Запорізький національний університет

А. А. Антонюк

кандидат економічних наук, доцент
Класичний приватний університет

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано зміст поняття “фінансова стійкість” із позицій різних учених. Виокремлено позитивні сторони кожного підходу до тлумачення цієї категорії та наголошено на їх недоліках. Розглянуто основні напрями забезпечення фінансової стійкості банку, а саме: стійкість капітальної бази; стійкість ресурсної бази; організаційно-структурна стійкість банку; комерційна стійкість банку. Доведено, що загальноекономічну стійкість комерційного банку, зокрема фінансову, забезпечують урівноваженим і збалансованим зростанням основних позитивних параметрів (статутного капіталу, резервів, активів, рівня ліквідності, платоспроможності та прибутковості) та зниженням негативних параметрів (ризиковості, неякісних проблемних активів, неуврівноваженості між активами й пасивами) згідно з визначеними тактичними та стратегічними цілями функціонування комерційного банку.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансова безпека, організаційно-структурна стійкість банку, комерційна стійкість банку, фінансова стійкість банку.

I. Вступ

Фінансова стійкість є одним із найважливіших індикаторів фінансової безпеки банку та більш за все відображає проблеми й тенденції банківського сектора, оскільки саме фінансова стійкість є результатом розвитку кредитно-фінансової установи. Проблема забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків породжена необхідністю працювати в умовах підвищеного ризику, економічної та політичної нестабільності в країні, тому для ефективного управління та забезпечення власної фінансової стійкості має бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного комерційного банку для підвищення фінансової безпеки. Саме стійкість кожної банківської установи забезпечує ефективне та стабільне функціонування всієї банківської системи.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити поняття “фінансова стійкість”, розглянути основні напрями її забезпечення та довести її важливість для розвитку банківського сектора. Фінансова стійкість є фундаментальним поняттям, що найбільш точно відображає про-

блеми та тенденції розвитку банківського сектора. Але серед науковців немає єдиного підходу до визначення поняття фінансової стійкості банку.

III. Результати

В економіці “стійкість” розглядають як одне з понять концепції економічної рівноваги, згідно з якою досягнення й утримання рівноважного стану в економіці належить до найважливіших макро- й мікроекономічних завдань. Тоді економічні суб'єкти намагаються перевести економічну систему в оптимальний, рівноважний стан, який і асоціюється з поняттям стійкості.

О. В. Дзюблюк і Р. В. Михайлюк трактують сутність поняття “стійкість” як “стан рівноваги (об'єкта, системи), що відображає здатність зберігати певні властивості, функціональне призначення незмінним, незважаючи на можливі ризики, вплив зовнішніх факторів та внутрішні трансформації (випадкові чи передбачувані)” [2, с. 27–28].

Необхідно зазначити, що в банківській практиці зазвичай ототожнюють фінансові категорії “надійність”, “стабільність”, “стійкість” – чіткого розподілу між ними немає.

Зокрема, сутність поняття “надійність” розглядають як “стійкість” банку до змін на фінансовому ринку і здатність без затримок виконувати зобов’язання (щодо безпеки коштів, надання позикових коштів за укладеними кредитними договорами, здійснення платежів за виданими гарантіями, авальованими векселями та ін.) [3, с. 13].

Однак надійність є не лише кількісною оцінкою результатів діяльності комерційного банку, а скоріше його суб’єктивною характеристикою з боку клієнтів, партнерів і працівників, упевненістю цих суб’єктів у тому, що банк виконає всі свої зобов’язання.

Надійним є банк, який має відповідний рівень довіри до себе, міцні відносини з іншими фінансовими установами, підприємствами, організаціями, який сприяє реалізації інтересів клієнтів, партнерів і службовців. Надійність безпосередньо залежить від стійкості, надійним може бути лише міцний, стійкий банк, який стабільно розвивається. Варто зауважити, що важливою умовою забезпечення надійності комерційного банку є наявність у нього надійної клієнтури [2, с. 27–28].

Також не є тотожними поняття “стабільність” і “стійкість”, хоча вони, безумовно, взаємопов’язані.

На відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність трактують як “сталість, незмінність, тривале збереження певного постійного стану або рівня” [4].

Саме критерій стійкості застосовують до складних динамічних систем, що постійно перебувають під впливом випадкових факторів і працюють за деякої невизначеності. Враховуючи той факт, що банк функціонує в умовах постійних, певною мірою непередбачуваних змін ринкової економіки, його можна вважати динамічною системою. Як динамічна соціально-економічна система банк здатний до поступального розвитку та постійного відтворення. У процесі комерційної діяльності він прагне забезпечити позитивну динаміку таких показників, як прибутковість, достатність капіталу, ліквідність, мінімізація ризиків, розширення спектра послуг, і покращити обслуговування клієнтів. Зазначене зумовлює необхідність застосування при характеристиці банку терміна “стабільний розвиток”, а не “стабільність”, яка за суттю свідчить про сталість, незмінність і не передбачає динамічного руху.

Отже, зазначимо, що стійким є той банк, який здатний витримати максимальний, граничний рівень непередбачуваних втрат, за якого він зберігає стан ефективного функціонування. А стабільний розвиток, у свою чергу, передбачає спроможність банку з плином часу забезпечити зменшення цих втрат, належну швидкість їх подолання, ство-

рюючи тим самим можливість для досягнення та підвищення рівня стійкості [2, с. 29].

Таким чином, “надійність” є ширшим поняттям і поєднує в собі поняття “стійкість” та “стабільний розвиток”, характеризує банк як фінансову інституцію, грошово-кредитний інститут загалом; стабільність – здатність до постійного динамічного розвитку; стійкість – його внутрішній стан.

Стійкість є фундаментальною, внутрішньою характеристикою, завдяки якій забезпечують життєздатність, стабільний розвиток комерційного банку в межах заданої траєкторії та згідно з обраною стратегією в умовах конкурентного ринку, незважаючи на силу впливу зовнішніх та внутрішніх факторів [2, с. 30].

Так, Є. А. Тарханова, досліджуючи сутність категорії “фінансова стійкість комерційного банку”, виділяє такі її основні ознаки [5, с. 40–42]:

- категорія “фінансова стійкість” є суспільною категорією, що виявляється в зацікавленості суспільства та його членів у стійкому розвитку банківського сектора;
- категорія “фінансова стійкість” є залежністю фінансової стійкості від обсягів і якості ресурсного потенціалу банківської установи;
- категорія “фінансова стійкість” динамічна та є властивістю комерційного банку повертатися до стану фінансової рівноваги після виходу з нього в результаті непередбачуваного впливу.

Ю. С. Масленченков зазначає, що “фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні та прогностичній перспективі” [6, с. 25].

С. А. Святко та Р. І. Міллер визначають фінансову стійкість як “складову характеристику фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку” [7, с. 49].

Н. О. Крейніна трактує поняття фінансової стійкості банку як “одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів” [8, с. 33].

Л. В. Кривенко визначає, що фінансова стійкість комерційного банку залежить від усіх аспектів його діяльності та визначається такими складовими стійкості, як економічна, політична, комерційна, організаційна, операційна, кадрова, технологічна та фінансова [9, с. 109].

Дослідження теоретичних аспектів категорії “фінансова стійкість” дало змогу виокремити такі її напрями [2, с. 31]:

1. Фінансову стійкість розглядають як відповідність сукупності критеріальних (оптимальних) значень певних фінансових показників.
2. Фінансову стійкість аналізують як динамічну категорію “системи трансформації ресурсів та ризиків”.
3. Фінансову стійкість ототожнюють із ліквідністю та платоспроможністю.
4. Фінансову стійкість ототожнюють із прибутковістю.
5. Фінансову стійкість розглядають як складову загальної стійкості комерційного банку.

З’ясування сутності терміна “стійкість” дало змогу визначити його як поняття, що характеризує стан банку. У свою чергу, термін “фінансова стійкість” характеризує стан фінансових ресурсів банку, оскільки стан фінансів (фінансовий стан) певного економічного суб’єкта визначається “наявністю в нього фінансових ресурсів, забезпеченістю грошовими ресурсами, необхідними для господарської діяльності, підтримки нормального режиму роботи й життя, здійсненням грошових розрахунків з іншими економічними суб’єктами” [10].

Саме тому фінансова стійкість є відображенням стійкого фінансового стану комерційного банку, тобто поняття “фінансова стійкість” і “стійкий фінансовий стан”. Тому поняття “фінансова стійкість” комерційного банку визначають як “якісну характеристику його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності й платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків, і котрий здатний витримати непередбачені втрати і зберегти стан ефективного функціонування. Стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність комерційного банку ефективно працювати, досягати окреслених цілей, протидіючи різноманітним ризикам у процесі діяльності на ринку фінансових послуг, а також зберігати та поновлювати життєздатність в разі раптового її порушення” [2, с. 37].

Основна проблема стійкості банків пов’язана з нестабільною економікою України. Ця проблема визначається насамперед стабільністю економічного середовища, яке оточує банк. Таким чином, ринкова категорія “фінансова стійкість банку” відображає фінансовий стан банківської установи в існуючому середовищі. Звідси можна виділити основні параметри фінансової стійкості банку: соціально-політична ситуація в країні, її загальноекономічний стан, стан фінансового ринку, внутрішня стійкість банківської установи [11, с. 196].

Щодо забезпечення фінансової стійкості банку, необхідно виділити такі взаємопов’язані напрями:

- стійкість капітальної бази;
- стійкість ресурсної бази;
- організаційно-структурна стійкість банку;
- комерційна стійкість банку [12, с. 41].

Стійкість капітальної бази – сукупності внесених засновниками та акціонерами власних коштів. Обсяг зазначених коштів зростає в результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також через додаткові внески учасників банку. Треба зазначити, що провідна роль капіталу в забезпеченні фінансової стійкості банку зумовлена його функціями. По-перше, розміри капіталу гарантують довіру клієнтів до банку, переконують вкладників у можливості відшкодування своїх коштів, що забезпечує уникнення ризику під час їх розміщення. Це також гарантує потенційним позичальникам спроможність установи забезпечити попит на кредитні ресурси. По-друге, на першому етапі в ролі стартових коштів, необхідних для будівництва чи оренди приміщень, установки банківського обладнання, наймання кваліфікованого персоналу, є власний капітал у частині статутного фонду, сформованого засновниками банку. Без таких витрат банківська установа не може розпочати свою діяльність. Для розроблення та розвитку нових перспективних напрямів діяльності банку, пов’язаних із розширенням обсягу послуг, впровадженням сучасних технологій тощо, які завжди супроводжують період зростання банку, виникає потреба в додатковому капіталі. Залучення додаткового капіталу дає банку змогу забезпечувати клієнтів банківськими послугами на сучасному рівні, посилити власні позиції на ринку. По-третє, капітал – це своєрідний буфер, який поглинає негативні результати, в тому числі – збитки від поточної неефективної діяльності банку до вирішення його керівництвом поточних проблем. Таким чином, резервний капітал захищає банк від банкрутства в разі несприятливої ситуації та непередбачених витрат.

Органи державного регулювання використовують капітал як принципний регулятор діяльності банку в довгостроковій перспективі, за допомогою якого банку диктують норми економічної поведінки.

Стійкість ресурсної бази – це важлива складова фінансової стійкості банку. Вона охоплює такі аспекти [13, с. 225]:

- 1) залежність діяльності банку від стану економіки країни загалом;
- 2) контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків;
- 3) ступінь інтегрованості в систему міжбанківських відносин;

- 4) зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури (банками, клієнтами тощо);
- 5) стабільність поповнення ресурсної бази банку;
- 6) концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку;
- 7) обслуговування коштів бюджету тощо.

Можливості формування ресурсної бази банку під впливом зрушень на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, ситуації на грошово-кредитному ринку, структурних коливань у доходах юридичних і фізичних осіб і, як наслідок, змін у регулюванні банківської діяльності не залишаються стабільними. Функції управління активами та пасивами на практиці безпосередньо пов'язані між собою. Структура джерел фінансування при цьому має бути адекватною структурі банківських активів, тобто певні види зобов'язань (пасиви) за розмірами та строками залучення повинні відповідати також за строками та обсягами елементам активів. Таким чином, збільшення затрат на покриття боргів і збитків через власний капітал може бути наслідком зневажання цього важливого правила.

Залучення найдорожчих ресурсів для банку (міжбанківських кредитів) повинно мати цільовий характер і бути спрямованим лише під уже визначену програму кредитування чи інвестування. Ситуація, що призводить до зростання витрат і ставить під загрозу короткострокову ліквідність банку, виникає, коли міжбанківські кредити для виконання зобов'язань перед клієнтами використовують для поповнення кореспондентських рахунків. Водночас деякі українські банки свій прибуток збільшують саме таким чином, тобто наданням короткострокових міжбанківських кредитів. І все-таки цей спосіб підвищення доходності можна використовувати лише за умов стабільної тенденції до зростання залишків коштів на поточних рахунках клієнтів і розширення депозитної бази банку. Отже, важлива умова забезпечення фінансової стійкості банку – це підтримання постійного балансу між потребами в ресурсах і можливостями їх придбання за принципом достатності. Тобто обсяг коштів, мобілізованих на грошово-кредитному ринку, має бути не меншим, але й не більшим, ніж потрібно для розміщення коштів у найприбутковіших операціях [14, с. 131].

Доцільно розглянути ще один напрям оптимізації структури пасивів балансу банку. Він пов'язаний із якісним удосконаленням уже існуючих видів обслуговування й пошуком варіантів модифікацій продуктів і послуг, які б не тільки задовольняли потреби клієнтів, а й сприяли б освоєнню нових сегментів ринку банківських продуктів і послуг. Управління зобов'язаннями ускладнюється

обмеженим розміром і вибором боргових інструментів, які банк може успішно розмістити серед вкладників у будь-який час. Вимоги щодо ліквідності та кредитного ризику, а також цінова конкуренція з боку інших банків обмежують управління активами та встановлення плати за користування ресурсами. Спрямованість менеджменту на підтримання структури коштів має велике практичне значення. Вона забезпечує таке співвідношення власних і залучених джерел коштів, яке дає змогу збільшити прибуток банку та підвищити його фінансову стійкість [14, с. 135].

Організаційно-структурна стійкість банку – це адекватність структури банку обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юнктурі. Організаційна структура, банківські операції та інші аспекти діяльності банку регламентуються структурно-функціональними нормами, які, в свою чергу, визначають організаційно-структурну стійкість банку. За результатами аналізу очевидної структурної суперечності між спеціалізацією та універсалізацією, проведеного фахівцями, можна робити висновок про накопичення пов'язаних між собою явищ, зумовлених унікальністю такого складного соціально-економічного об'єкта, як банк.

В основі комерційної стійкості банку лежить розвиненість його зв'язків з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури (рівень відносин з державою, з іншими банками, з клієнтами, з дебіторами та кредиторами). Вона залежить від розмірів власного капіталу банку, інтенсивності зв'язків із ринком, потужності та стабільності кредитно-інвестиційного портфеля, характеру банківської експансії щодо розширення ринку банківських продуктів, широти міжбанківських зв'язків і довіри банків-партнерів [15, с. 468].

Фінансову стійкість комерційного банку можна оцінити якістю активів, достатністю капіталу та ефективністю діяльності. Комерційний банк є фінансово стійким, коли має стабільний капітал, ліквідний баланс, вважається платоспроможним і задовольняє вимоги до якості капіталу

IV. Висновки

Загальноекономічну стійкість комерційного банку, зокрема й фінансову, забезпечують урівноваженим і збалансованим зростанням основних позитивних параметрів (статутного капіталу, резервів, активів, рівня ліквідності, платоспроможності та прибутковості) та зниженням негативних параметрів (ризиковості, неякісних проблемних активів, неврівноваженості між активами й пасивами) згідно з визначеними тактичними та стратегічними цілями функціонування комерційного банку. Це, в свою чергу, унеможливує виникнення неврівноважених станів і диспропорцій у системі показників його ді-

яльності та створює можливості банку втримувати вплив негативних факторів, ефективно, без суттєвих змін функціонувати в умовах динамічного середовища та внутрішніх трансформацій.

Список використаної літератури

1. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – Москва : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
2. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 316 с.
3. Бліндюк О. Надійність комерційного банку і фактори, що її визначають / О. Бліндюк // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 11 (799). – С. 13–16.
4. Словopedia. Словник іншомовних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoopedia.org.ua/36/53409/248473.html>.
5. Тарханова Е. А. Устойчивость коммерческих банков: монография / Е. А. Тарханова. – Тюмень : Вектор Бук, 2003. – 186 с.
6. Масленченков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке / Ю. С. Масленченков. – Москва : Перспектива, 1997. – Кн. 3. – 158 с.
7. Святко С. А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту / С. А. Святко, Р. І. Міллер // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 48–54.
8. Крейнина М. Н. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений / М. Н. Крейнина // Финансовый менеджмент. – № 2. – 2001. – С. 32–36.
9. Кривенко Л. В. Методичні підходи до визначення оцінки фінансової стійкості банківської системи / Л. В. Кривенко, О. В. Лукьянець // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 108–111.
10. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : Инфра-М, 2006. – 495 с.
11. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.
12. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти : монографія. – Київ : КНЕУ, 2002. – 238 с.
13. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Універсальна книга, 2007. – 314 с.
14. Криклій О. А. Банківський менеджмент: питання теорії та практики : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак, О. М. Пожар. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”. – 2011. – 152 с.
15. Стрельбицька Л. М. Банківське безпеченство : навч. посіб. / Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький, В. К. Гжевський. – Київ : Кондор, 2007. – 602 с.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2016.

Шмыголь Н. Н., Иващенко О. В., Дяченко К. И., Антониук А. А. Сущность финансовой устойчивости банка как составляющей его финансовой безопасности

В статье проанализирована сущность понятия “финансовая устойчивость” с позиций различных ученых. Выделены положительные стороны каждого подхода к толкованию этой категории и отмечены их недостатки. Рассмотрены основные направления обеспечения финансовой устойчивости банка, а именно: устойчивость капитальной базы; устойчивость ресурсной базы; организационно-структурная устойчивость банка; коммерческая устойчивость банка. Доказано, что общеэкономическая устойчивость коммерческого банка, в частности финансовая, обеспечивается уравновешенным и сбалансированным ростом основных положительных характеристик (уставного капитала, резервов, активов, уровня ликвидности, платежеспособности и доходности) и снижением негативных параметров (рискованности, некачественных проблемных активов, неуровновешенности между активами и пассивами) в соответствии с определенными тактическими и стратегическими целями функционирования коммерческого банка.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, финансовая безопасность, организационно-структурная устойчивость банка, коммерческая устойчивость банка, финансовая устойчивость банка.

Shmygol N., Ivashchenko O., Dyachenko K., Antoniuk A. The Essence of the Financial Stability of the Bank as Part of its Financial Security

The article analyzes the meaning of the financial stability from the positions of various scholars. In the thesis there is determined the positive aspects of each approach to the interpretation of the categories and highlighted their shortcomings. The main directions of ensuring the financial stability of the bank, namely the stability of the capital base; sustainability of the resource base; organizational and structural soundness of the bank; commercial bank stability were identified. It is indicated that stable of the bank is when it can withstand the maximum level of unexpected loss for which he saves the state function effectively. A stable development, in turn, provides to the bank the ability over time

to ensure the reduction of data loss due to overcome them, creating opportunities to achieve and enhance stability.

It is proved that the overall economic stability of commercial banks, in particular, and the financial support of a balanced and balanced growth of the main positive options (share capital, reserves, assets, liquidity, solvency and profitability) and reduce the negative parameters (riskiness, low quality imbalance problem assets between assets and liabilities) in accordance with certain tactical and strategic objectives of the operation of a commercial bank.

This, in turn, prevents the emergence of unbalanced conditions and imbalances in the system parameters of its activities and creates opportunities bank withstand adverse factors efficiently without significant changes to operate in a dynamic environment and internal transformations.

Key words: *financial stability, financial security, organizational and structural stability of the bank, commercial bank stability, financial stability of the bank.*